

MÓD LÁSZLÓ

Beavatás. A liminalitás szimbólumai egy szegedi vízilabdacsapatnál¹

Az átmeneti rítusok problematikájával már jó néhány antropológus foglalkozott. Ezek a vizsgálatok nagyrészt a természeti népek körében végzett megfigyeléseken, kutatásokon alapultak. Az Arnold van Gennep és Victor Turner által papírra vetett elméleti megközelítések azonban a modern kor átmeneti rítusainak értelmezésekor is felhasználhatók. A tanulmány ezek segítségével egy sportegyesület vízilabdacsapatánál végzett terepmunka alapján kísérli meg bemutatni a vizsgált közösség életében oly fontos szerepet játszó avatási rítusokat. A dolgozatban elemzendő rítus liminális szakaszához kapcsolódó avatási próbák elsődleges funkciója a csoport elvárásainak és értékrendszerének közvetítése a közösségbe lépő egyének számára. A csoport életében bekövetkező változásokat a rítus tehát megpróbálja zökkenőmentessé tenni azáltal, hogy az újoncok tudatába vési az új státussal járó legfontosabb jogokat és kötelezettségeket, amelyek elengedhetetlenek a közösség sikeres működéséhez.

Az idő az emberi lét egyik fontos meghatározó eleme. Különböző időszámítási rendszerek segítségével vagyunk képesek tájékozódni benne, amelyek különböző részekre bontják ezt a kontinuumot. Az emberi élet egyes szakaszai adott időtartamot fognak át. A szakaszok közötti határ azonban a kottán lévő ütemvonalakhoz hasonlóan nem rendelkezik idődimenzióval. Az átmeneti rítusok is tulajdonképpen ilyen határvonalként, időközjelölőként funkcionálnak, mesterséges megszakításai a természetes módon folytonosnak (Leach 1976:34). Tanulmányomban egy sportegyesület átmeneti rítusainak avatási próbáit szeretném értelmezni a kulturális antropológiában használatos elemzési modellek, szempontok segítségével.²

Amerikai antropológusok részéről már jó néhány kísérlet történt a modern átmeneti rítusok és a különböző sportcsapatok avatási szertartásainak elemzésére. Shirley Fiske az 1970-es évek elején egy főiskolai futballcsapat körében végzett kutatásokat. Arnold van Gennep, Whiting és Young munkáinak felhasználásával próbálta meg a futballt az amerikai társadalom egyik lehetséges átmeneti rítusaként értelmezni (Fiske 1975:55–68).

Eric McClafferty egy michigani középiskolai úszócsapat átmeneti rítusait elemezte Victor Turner szempontrendszerével. Az úszók körében kétféle rítust figyelt meg: az új csapat-tagok beavatását és a csapatkapitány személyéhez kapcsolódó rituálékat (McClafferty 1982:199–209). Mindkét szerző szerint a bemutatott rítusok túlmutatnak az adott közösség határain, és elősegítik a felnőtté válást az amerikai társadalomban.

A liminalitás jellemzői

Arnold van Gennep az átmeneti rítusok szerkezetében három szakaszt különített el. Az első fázis (elválasztó) során az egyén vagy a közösség elszakad a társadalmi struktúra egy korábban rögzített pontjától. Az eltávolító vagy *liminális* szakaszban a rituális szubjektum tulajdonságai bizonytalanná válnak, mivel olyan kulturális szférán halad keresztül, amely nem rendelkezik a múltbeli vagy eljövendő állapot jellemvonásaival. A harmadik fázisban a rítus alanya ismét viszonylag stabil állapotba jut (Turner 1997:54).

A *liminalitás* fogalmának kidolgozása Victor Turner nevéhez fűződik, akinek nyugat-afrikai kutatásai során fordult figyelme e jelenség felé. Turner szerint a *liminalitás* köré szerveződő szimbolizmus összetett jellegű. Mivel az *átmeneti rítusok* gyakran egy szakasz végét és egy új kezdetét jelölik, ezért a halál, az elmúlás, illetve a terhesség és a szülés szimbolikája kapcsolódik az avatandó személyekhez. Mivel a jelöltek társadalmi szempontból nem osztályozhatók (nem tartoznak egyik státusba sem), ezért a tisztátalanság képzele is társulhat hozzájuk (Turner 1967:10). Az avatási rítusok jelöltjeire gyakran úgy tekintenek, mint akik semmivel sem rendelkeznek. Szörnyjelmezekbe bújtatják őket, vagy megfosztják őket ruháiktól, hogy kifejezzék: *liminális* lényként nem lehet semmilyen státusuk vagy tulajdonuk. Az avatandóknak tabula rasának kell lenniük, amelybe belevésik a csoport tudásának azt a részét, ami az új státusra vonatkozik. Turner szerint az avatási próbák, amelyek gyakran durva testi bántalmazások is lehetnek, részben a megelőző státus lerombolását jelképezik, részben pedig azt, hogy a jelöltek lényegét átgyúrák annak érdekében, hogy felkészítsék őket az új szerep betöltésére (Turner 1997:52).

A *liminális* fázisra sajátos „társadalmi” struktúra jellemző. A jelölteknek vakon engedelmessé válniuk kell az avatóknak, szó nélkül el kell tűrniük az önkényes büntetéseket. Az avatandók rendszerint teljesen egyenlő jogokkal rendelkeznek (Turner 1967:12). Ebben a szakaszban válik felismerhetővé a társadalom mint strukturálatlan vagy csak kezdetlegesen strukturált és viszonylag differenciálatlan emberek (jelöltek) szövetsége (*communitas*), akik együttesen alávetik magukat a rituális ősök tekintélyének (Turner 1997:52–53).

A *liminalitás* és a státusrendszer közötti különbséget Turner a *bináris oppozíciók* segítségével próbálta érzékletesebbé tenni. Közülük csak néhányat sorolok fel, amelyek a mi példánkra is alkalmazhatók: egyenlőség/egyenlőtlenség, státus hiánya/státus, meztelenség vagy egyforma ruházat/megkülönböztető ruházat, alázat/jogos büszkeség, teljes engedelmesség/engedelmesség a feljebbvalóknak, fájdalom és szenvedés elfogadása/fájdalom és szenvedés kerülése (Turner 1997:55).

A kutatás körülményei, módszerei

A kutatás során két adatgyűjtési eljárást (interjú, résztvevő megfigyelés) alkalmaztam. Helyzetemet nagymértékben befolyásolta az a tény, hogy a testvérem tagja a vizsgált csapatnak. A játékosokat ezért személyesen is jól ismerem, így sok olyan háttér-információhoz (például a csapattagok közötti viszonyrendszer) sikerült hozzájutnom, amelyekre a rítus megfigyelése és az interjúk révén nem tudtam volna szert tenni.

A vizsgálat első fázisában szinte minden játékosal interjút készítettem. Ezzel a módszerrel elsősorban arra a kérdésre sikerült választ kapnom, hogy a csapat tagjai, leendő avatók és avatandók hogyan értelmezik a rítust. Az interjúk azonban nem adhattak megfelelő képet a jelenségről. Adatközlőim nyilván nem emlékezhetnek a közelmúlt avatási szertartásainak minden apró mozzanatára, illetve beszámolóik nem tartalmazták a számukra teljesen megszokott eseményeket sem. A beszélgetések során többen az őket ért megaláztatásokat is más színben tüntették fel. (Voltak, akik elhallgatták, hogy ők milyen nehezen viselték a megpróbáltatásokat.)

A rituális viselkedésformákat és a rítuscselekményt csak a résztvevő megfigyelés során sikerült pontosan leírnom (Ágar 1996: 156–160). 1998 szeptemberének első hetében a csapat edzőtáborban vett részt a horvát Primorje Rijeka gárdájánál. Az avatási rítusok ennek keretében zajlottak le. Erre az útra én is elkísértem a csapatot. Megfigyeléseimről naplót vezettem, az események hanganyagát diktafonon rögzítettem, a rítus minden fontosabb állomásáról pedig fényképfelvételt készítettem. A közösség ellentmondásosan fogadta kutatásaimat. A többség örült neki, jó ötletnek tartotta a téma feldolgozását. Voltak azonban olyanok is, akik kételkedve fogadták, és nem látták sok értelmét.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a problémát sem, hogy a jelenlétem – kutatói szerepben – hogyan befolyásolta magát a kutatás tárgyát. Személyem hatást gyakorolt az eseményekre, amire elsősorban a résztvevők megjegyzéseiből következtettem. Az avatók közül ugyanis többen felvetették, hogy az avatást úgy kellene „megcsinálni”, hogy az az én céljaimnak is megfeleljen. Az avatandók közül voltak olyanok, akik nehezményezték a jelenléteimet, mivel szerintük több verést kaptak, és nehezebb próbákat kellett kiállniuk.

Az avatási rítus

A szegedi vízilabda-egyesület avatási rítusai különböző életkor- és térbeli változások esetén jelentkeznek. Egy játékos pályafutása során több korosztályban játszik (gyermek, serdülő, ifi-felnőtt). Minden korosztályváltást avatási rítusok kísérik. Ilyenkor az adott korosztályos csapatba felkerülő fiatalat az idősebb játékosok avatják fel. Akik a korosztályos válogatottakban szerepelnek, azoknak ott is át kell esniük az avatáson. Ezek a rítusok az egyén szemszögéből nézve bizonyos időbeli változásokhoz kötődnek. Vannak azonban olyan játékosok is, akik egyesületükből egy másik klubhoz igazolnak. Ilyen esetben őket is felavatják. Az ő szemszögükből az avatási rítus pedig egyfajta térbeli változáshoz kapcsolódik.

Az egyesületben – eddigi információim szerint – már az 1940-es évek végén is elterjedt gyakorlat volt az avatás. A rítus általában valamilyen edzőtábor vagy külföldi szereplés keretében zajlik le.

„Fontos az avatásnál, hogy legalább egy-két napos túra legyen. Úgy nem avatunk sohasem, hogy elmentünk egy napra valahova és úgy. Tehát együtt van a csapat valahol több ideig, lehet ez edzőtábor, bármilyen torna, kupa.” (Tóth Iván)

A jelöltek felavatása több napot vesz igénybe. Ez azzal magyarázható, hogy az avatásnak szórakoztató, illetve unaloműző szerepe is van. Ezért az avatók törekszenek arra, hogy minden napra maradjon valamilyen feladat vagy próba.

A rítusban részt vevő személyeket három csoportra oszthatjuk:

a) Avatók: Az avatók feladata a különböző próbák kitalálása és a verés végrehajtása. Általában a legnagyobb tekintéllyel rendelkező játékos irányítja az eseményeket. Ő közli az avatandókkal a feladatokat, illetve figyelmezteti társait, ha eldurvulnának. Vannak olyan hírhedt személyek, akiktől nagyon félnek a jelöltek, mert kegyetlen avatók hírében állnak. Mivel az avatás idején a testi bántalmazás megengedett, ezért előfordulhat, hogy az avatók a rítus keretében próbálják megtorolni az újoncokon vélt vagy valós sérelmeiket.

b) Avatandók: Az avatandók a klasszikus beavatási rítusok jelöltjeivel szemben nem rendelkeznek egyenlő jogokkal. A 16–20 évesen a felnőtt csapatba kerülő fiataloknak kell a legkeményebb próbákat kiállniuk. Azok az idősebb játékosok, aki egy másik egyesületből szerződtek a csapathoz, vagy pedig valami miatt még nem lettek felavatva, sokkal könnyebb helyzetben vannak: őket nyilván már nem kell „megtanítani” a közösség életében fontos szerepet játszó íratlan szabályokra. A különböző feladatok teljesítése alól felmentést kapnak, általában egy kör verést kell elszenvedniük. Részt vehetnek a megbeszéléseken is, sőt még feladatokat is javasolhatnak a fiatal avatandóknak.

„Szerintem az is jó dolog, hogy azt a játékost is fölavatják. Természetesen ott finomabbak azok az avatások, mint egy ifiből felkerülő játékosnak, akit keményebben rá kell ébreszteni, hogy azért van egy rangsor a csapatban, és ő hol van a rangsorban. Ez akkor durvul el, amikor a fiatal nem érzi, hogy erre szüksége van.” (Fülöp Tibor)

Az avatók teljes engedelmisséget várnak a jelöltektől, akiknek gondolkodás nélkül végre kell hajtaniuk a rájuk szabott feladatokat. Az ellenszegülést keményen megtorolják, és megpróbálják kényszeríteni az illetőt a próba teljesítésére.

„Mindenkinek kötelező az avatás, de végül is ha valaki nem hajlandó, nem tudnak vele mit csinálni. Az idősebbekben ez haragot kelt, ha nem hajlandó avatáskor megcsinálni a feladatot. Volt olyanban részem, aki nem volt hajlandó megcsinálni egy feladatot, annak leborotválták a fejét teljesen. Vagy van, akit megvernek.” (Kiss Csaba)

c) Edző: Teljesen az edző személyétől függ, hogy miképp viszonyul a rítushoz. Szinte minden tréner szükségesnek tartja, és nem is avatkozik bele az eseményekbe.

„Az edzőnek különösebb beleszólása nem volt. Az edző igyekszik azon, hogy az eldurvulás egy bizonyos szinten maradjon.” (Veres Iván)

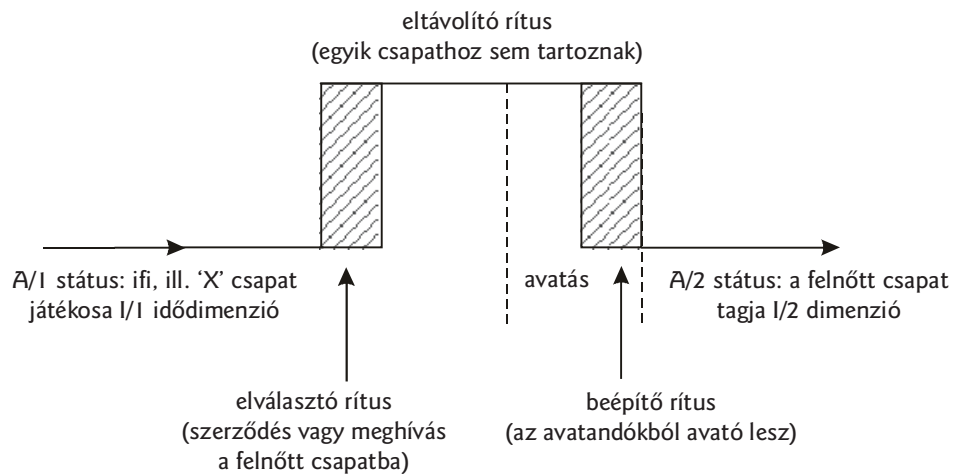
A csapat korábbi edzője például aktív szereplője volt az avatásnak. Feladatokat talált ki, és a verésben is részt vett.

„A Fülöp, hogyha olyan nagyon durvává vált, akkor közbeszólt, de úgy vettem észre, hogy ő is híve ennek. Ő inkább azt próbálta erőltetni, hogy ne legyenek verekedős dolgok, hanem inkább ilyen feladatok. Próbált ilyen feladatokat kitalálni.” (Boros Zoltán)

Van azonban olyan tréner is, aki megtiltja tanítványainak az avatást. Ilyen esetben a játékosok az edző tudta nélkül, titokban avatják fel az újoncokat.

A vízilabda-egyesület avatási rítusait vizsgálva felmerül az a kérdés, hogy vajon felfedezhetők-e esetünkben a klasszikus beavatási szertartások szerkezeti elemei. A rítusban az elválasztó szakasz kivételével minden szerkezeti egység megtalálható. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy az avatás csak egy végső állomása az egyik korosztályból vagy egyik csapatból a másikba beépítő átmeneti rítusnak, ami tartalmazza az elválasztó periódust, és ezzel segíti a fokozatos elszakadást az előző állapottól. (A fiatal játékos egyre többször a felnőttekkel edz, mérkőzéseken is egyre gyakrabban jut szóhoz.)

Az eltávolító vagy *liminális* szakaszba átlépve az újoncok helyzete bizonytalanná válik. A fiatalok mindkét csapatban (ifi, illetve felnőtt) játszanak, de valójában egyik csapathoz sem tartoznak, egy köztes állapotban helyezkednek el. Azokra a játékosokra is igaz ez, akik egy másik klubtól érkeztek. Ők ugyan fizikálisan már elszakadtak az előző állapottól, de az új közösség még nem fogadta be őket. Az avatási rítus tulajdonképpen ehhez a *liminális* szakaszhoz kapcsolódik szervesen. Az eltávolító periódust megerősíti, és segíti az egyén csapatba való beépítését. Egyrészt kihangsúlyozza azt, hogy a jelöltek még nem tagjai a közösségnek, másrészt a próbák, illetve a testi bántalmazások kiemelik az avatandók helyzetének bizonytalanságát és teljes kiszolgáltatottságát. Ebben a szakaszban a jelöltek élesen elkülönülnek az avatók csoportjától. A megbeszéléseken csak akkor vehetnek részt, ha közölni akarnak velük valamit. Nem nézhetik társaik avatását sem. Tehát ekkor még a legalapvetőbb jogok sem illetik meg őket. A rítus Edmund Leach (1976) alapján felvázolt sémája így fest:

Az avatási próbák

A *liminális* szakaszban minden jelöltnek (kivéve az idősebbeket) végre kell hajtania egy feladatot, amit az avatók találtak ki számára. Az avatási próbák rendkívül gazdag anyagából csak néhány tipikus példát szeretnék a továbbiakban bemutatni.

Hagyományosnak számító feladatok

Az ebbe a típusba sorolható próbák gyakran több évtizedes múlttal rendelkeznek. Szinte minden avatás során valamilyen formában felbukkannak. A szárazföldi úszás (szőnyegen vagy az alatt) az egyik leggyakrabban előforduló avatási próba. Ilyenkor a jelölteknek meghatározott távolságot kell megtenniük különböző úszásnemben, fürdőnadrágban és úszószemüvegben. Egy székről vagy asztalról (startkő) kell indulniuk, a táv végén pedig bukfencsel (bukóforduló) kell megfordulniuk (lásd I. kép). Az avatandók természetesen versenyeznek egymással. A feladat egyrészt nevetségessé teszi a szőnyegen vergődő fiatalokat, másrészt fizikai nehézségei is számottevőek, mivel a bőrük a súrlódás következtében könnyen felhorzsolódik, megsérül.

I. kép

2. kép

A különböző testrészek leborotválása, szőrtelenítése is kedvelt avatási próbának számít. A fej részleges vagy teljes, a szemöldök, a mell- és a fanszörzet leborotválása a legelterjedtebb (lásd 2. és 3. kép). A törzsi népek avatási szertartásaiban a különféle testi beavatkozások (körülmetelés, tetoválás, fogkiütés stb.) között a testrészek szőrtelenítése is gyakran előfordul. Edmund Leach szerint a felsorolt testi „műtétekkel” ellentétben a szőrtelenítés visszafordítható folyamat (a haj, illetve a szőr visszánő), és emiatt alkalmas a szociális idő megfordításának kifejezésére (Leach 1976:61–62).

A ruházat is fontos szerepet tölthet be a státusbeli változások kifejezésében. Az avatási rítusok jelöltjeinek ezért gyakran különféle szokatlan öltözékekbe kell bújniuk azért, hogy a szociális határok felismerhetővé, láthatóvá váljanak.³ (Például az 1998-as avatáson két jelöltnek sapkában, fürdőnadrágban, úszószemüvegben, WC-papírral körütkerelve kellett kimennie az utcára.) A jelöltek teljes jogfosztottságát, kiszolgáltatottságát, újszülött állapotát szimbolizáló lemeztelenítés, meztelenre vetkőztetés is gyakran felbukkanó motívum.

A szexualitással kapcsolatos feladatok is elterjedtek és rendkívül közkedveltek. A hangsúly ilyenkor azon van, hogy az avatandó személyt különböző megalázó helyzetekbe kényszerítsék, a legintimebb szférájába, érzésvilágába is behatoljanak, megkérdőjelezve nemi hovatartozását is. A jelölteknek általában a portásnőnek vagy valamelyik szállodai alkalmazottnak kell ajánlatot tennie.

„Kinn voltunk Szófiában, és volt akkor az, hogy alsógatyában lemenni, virágot szedni és a portásnőt elhívni szobára.” (Tóth Iván)

Előfordulhat, hogy az avatandónak a péniszét be kell kennie különböző krémekkel és maszturbálást kell imitálnia. A megalázás odáig fajulhat, hogy a jelölteknek egymást kell simogatniuk, tapogatniuk, nyalogatniuk, mintha homoszexuálisok lennének.⁴

3. kép

„Akkor volt ilyen, hogy volt desztillált víz, belenyomtak sampont, fogkrémet, mindent, amit el tudsz képzelni. Ráöntötték a gyerekre, és le kellett nyalni a másiktól a hátáról. Akkor kimentek focizni, és jól leizzadt mindenki, a fenekéről ezután le kellett nyalni az izzadtságot meg a hónaljáról.” (Weszelovszki László)

Személyre szabott feladatok

Az avatás előtt az avatók a legidősebb vagy a legnagyobb tekintéllyel rendelkező játékos vezetésével több összejövetelt is tartanak azért, hogy megbeszéljék a végrehajtandó feladatokat. Az avatási próbák kitalálásánál sok függ az avatandó személyétől is. Ha valakit kedvelnek az avatók, akkor rendszerint könnyű feladatot kap. De ha valaki nagyképpően viselkedik, akkor nagyon megkínóozhatják, mivel így próbálják megtörni az illetőt.

„Az avatás előtti időszakban tanúsított magatartásnak is nagy szerepe van. Nyilván akinek nagyobb szája van, azt megverik, mint például engem is megverték.” (Molnár Tamás)

1997-ben Isztambulban az egyik jelölt azt a feladatot kapta, hogy írjon meghatározott idő alatt egy rövid verset, és valljon vele szerelmet az egyik vezető feleségének.

„Nekem ezt direkt azért találták ki, mert magyar szakos vagyok. Én örültem neki, hogy ennyivel megúsztam. Adtak egy papírt, bementem a vécébe, öt percem volt arra, hogy írjak egy verset. Letérdeltem, meg kellett fogni a kezét, és kezét is kellett csókolni neki, és el kellett mondanom a verset. A nő az nem tudta. Röhögött rajta. Én pedig égtem, mint a rongy.” (Szebeni Zoltán)

Egy másik avatandónak pedig, aki nagyon élethűen képes bárkit utánozni, a csapat vezetőit és edzőjét kellett parodizálnia.

Az edző személyéhez kapcsolódó próbák

A trénerek gyakran válnak az avatási feladatok célpontjává. Az avatandóknak ilyenkor az edző-játékos közötti, tekintélytiszteleten alapuló viszonyt kell megszegnie, semmibe vennie. Az 1998-as avatáson az egyik tizenhat éves jelölt azt a feladatot kapta, hogy a kezdőcsapat kihirdetésekor marasztalja el az edzőt, amiért nem tette be a csapatba. A *liminális* fázisban tehát a hétköznapi világ szabályai, törvényei is felfüggesztődnek. Az edző általában tisztában van azzal, hogy a jelölt miért sértette meg, és ezért nem bünteti meg az illetőt.

„Az egyik gyereknek oda kellett menni az edzőhöz, és hátra vágni, és megkérdezni, hogy mi lesz ma az edzés. Fecsó az értette a poént. És nem lett belőle semmi.” (Weszelovszki László)

Testi bántalmazás

A *liminális* fázis zárómozanata a verés, amit egy előre kijelölt helyen (általában valamelyik szoba) hajtanak végre. A jelölteket egyenként, születési sorrendben hívják be a helyiségbe, ahova négykézláb kell bemenniük.

„Születési sorrend szerint megy. Az első az, aki az idősebbek után a legidősebb, és mihelyst őt felavatták, már beléphet az avatók közé. Végül is a legfiatalabbat avatják a legtöbbet.” (Kiss Csaba)

Ezután az avatók közlik a jelölttel, hogy milyen helyezést ért el – az avatandókat ugyanis rangsorolják annak megfelelően, hogy ki milyen ügyesen hajtotta végre a feladatát. A rangsortól függ az, hogy kinek hány lapot kell húznia. Az egy csomag magyar kártyából kihúzott lapok számértéke hozzáadódik a kötelezően végrehajtandó egy kör veréshez. Ha az illető piros lapot húz, akkor az ütések száma megduplázódik. Az 1998-as avatáson a legkevesebb ütés kilenc – amit egy idősebb játékos kapott, aki még nem volt felavtva –, a legtöbb pedig ötvenkettő volt. A jelöltnek jogában áll megválasztania az első ütés („zsibbasztó”) és az utolsó ütés („pecsétór”) végrehajtóját. Az újoncot ezután lefektetik egy ágyra, fejét párna alá dugják, kezeit és lábait is lefognak, hogy ne tudjon ellenállni. Ha mégis megpróbálna ellenkezni, akkor újból kezdik a verést. Az ava-

tók kézzel, papuccsal vagy törölközővel ütnek a jelölt fenekére. Az ütések nagyon fájdalmasak, ezért az avatandók közül többen kiabálnak, ordibálnak a verés közben. Vannak olyanok is, akik nehezen bírják ki sírás nélkül.⁵

„Vannak ilyenek, akik nehezen viselik a megaláztatást, végül is bennük van, hogy meg kell csinálni, de tudat alatt nagy feszültség van bennünk. Többször láttam, hogy sírva fakadt, és akkor azt mondták az avatók, hogy ennyi elég is.” (Kiss Csaba)

Az avatási rítus végső, beépítő szakasza szorosan kapcsolódik a veréshez. A kemény testi bántalmazásokat kiálló jelöltet a közösség immár befogadja. Az avatók ujjongva, tapsvihar közepette gratulálnak neki. A befogadás legszembetűnőbb jele az, hogy a felavatott egyéntől a nála fiatalabb játékosok is kapnak egy ütést.

„Ez azt jelképezi, hogy már ő is a csapat tagja, azaz a nála fiatalabbakat avathatja.” (Mód Péter)

Az egyes szakaszok egymáshoz való viszonyát vizsgálva feltűnik az, hogy a *liminális* aktusok száma kimagaslóan nagy. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a közösségnek a próbák által közvetített üzenetek tudatosítása kulcsfontosságú tényező.⁶

Az avatással a fiatal játékos még nem lesz teljes jogú csapattag. Annyi változás történik korábbi helyzetéhez képest, hogy most már a csapat elismeri a létezését, de továbbra is ő hajtja végre a legalantasabb feladatokat (például labdák, sapkák összeszedése stb.).

„Nem hiszem, hogy ha az Árpékat felavatjuk, akkor más lesz a helyzetük. Ettől nem én fogom vinni a labdát hétfőtől.” (Bleszity Richárd)

A játékosok közti hierarchián azután már neki kell kiharcolnia a feljebb jutást. Mellőzött helyzete addig tart, amíg nem kerülnek a csapatba új játékosok, illetve teljesítményével nem sikerül biztos pozíciót kiharcolnia.

Összegzés

A bemutatott *átmeneti rítus* bizonyos biológiai és fizikai változásokat kulturálisan, illetve társadalmilag szentesít. Az új játékosoknak lehet szerződésük, a külső szemlélő számára a csapat tagjainak tűnhetnek, de a közösség csak akkor fogadja el őket, ha átestek az avatáson. Példánkon keresztül láthatjuk, hogy az egyén életében bekövetkező változások csak akkor nyerhetik el jelentőségüket kulturálisan is, ha a változásokat társadalmilag kialakult és elfogadott normák között érvényesítik (Fejős 1979:413). A rítus szerkezetében a van Gennep-i strukturáltság jegyei felfedezhetőek. A három fázis közül az eltávolító szakasz foglal el központi helyet. A *liminális* szakaszhoz kapcsolódó próbák kulcsszerepet játszanak az egyéneknek az adott közösség elvárásaihoz és értékeihez történő szocializációjában. Az avatási próbák bizonyos üzeneteket közvetítenek a jelöltek felé. A különböző megaláztatások az új tagok tudatába vésik a közösség legfonto-

sabb alapelveit: az engedelmességet és az idősebb játékosok iránti tiszteletet.⁷ (Mérkőzéseken kritikus pillanatokban fontos az említett elvek betartása.) A csoport életében bekövetkező változásokat a rítus tehát megpróbálja zökkenőmentessé tenni azáltal, hogy az újoncok tudtára adja az új státussal járó legfontosabb kötelezettségeket, amelyek nélkülözhetetlenek az adott közösség sikeres működéséhez.

Adatközlők:

Balla Viktor (szül.: 1978)
 Baráth Ferenc (szül.: 1982)
 Bleszity Richárd (szül.: 1977)
 Boros Zoltán (szül.: 1977)
 Bólya László (szül.: 1972)
 Csörgő Péter (szül.: 1978)
 Éles Vilmos (szül.: 1982)
 Fülöp Tibor (szül.: 1958)
 Kiss Csaba (szül.: 1978) *
 Kresák József (szül.: 1977)
 Lengyel Gábor (szül.: 1960)
 Molnár Tamás (szül.: 1975) *
 Mód Péter (szül.: 1975)
 Németh Zalán (szül.: 1977)
 Szebeni Zoltán (szül.: 1975) *
 Tóth Iván (szül.: 1976)
 Varga Árpád (szül.: 1981)
 Varga Péter (szül.: 1979)
 Veres Iván (szül.: 1931)
 Weszelovszki László (szül.: 1981)
 Zsarkó István (szül.: 1978)

(A *-gal jelölt játékosok és Fülöp Tibor edző 1998 nyaratól már másik csapatnál folytatták sportpályafutásukat.)

JEGYZETEK

1. Juha Pentikainen (1981) azonos címmel írt tanulmányában a *liminalitás* és hozzá kapcsolódó szimbólumrendszer részletes bemutatását adja.
2. A Csongrád Megyei Múzeumok 1998. november 25–27-én tartott tudományos ülészakán az *Avatási rítusok a szegedi vízilabdacsapatnál* című előadásomban részletesen bemutattam a kutatás módszereit, körülményeit, a rítus egyes szerkezeti elemeit (elválasztás, eltávolítás, befogadás). Terjedelmi okok miatt azonban nem volt lehetőségem mélyrehatóan elemezni az avatási próbákat, amelyek külön figyelmet érdemelnek, mivel a *liminális* aktusok – mint ahogy látni fogjuk – a rítus lehangsúlyosabb részét képezik, és kiemelkedő szerepet játszanak az egyén és a közösség kapcsolatrendszerének átalakításában, az új státus betöltésével járó változások problematikus-

- ságának csökkentésében. Jelen tanulmány elsősorban ezt a hiányt hivatott pótolni.
3. A fentiekben említett státusváltozást jelölő elemek igazából csak az adott közösség számára bírnak jelentéssel. Ezzel szemben például a végzős diákok szalagjai által közvetített üzenet nemcsak az iskola tagjai, hanem a társadalom nagy többsége számára is értelmezhető.
 4. Victor Turner (1967:254) is kiemeli a homoszexuális elemek jelenlétét az általa vizsgált avatási szertartásokban.
 5. Malcom B. Hamilton (1998:165) szerint a testi bántalmazással okozott fájdalom egyfajta sokktaktikának tekinthető, amely az új státussal járó viselkedési normák pszichológiai hajlandóságát segít kialakítani, drasztikusan és gyorsan megértetni.
 6. Niedermüller Péter (1983:415) a lakodalom szokásegüttesének elemzése kapcsán hasonlította össze az egyes szakaszokat. Arnold van Gennephez hasonló következtetésre jutott, akinek sikerült megfigyelnie, hogy a különböző átmeneti rítusokban nem ugyanaz a fázis tölt be központi szerepet. A temetés esetén az elváltató, az avatási rítusokban pedig az eltávolító rítusok meghatározóak. A lakodalom szokáskörében a beépítő fázis játszik fontos szerepet, mivel a közösség érdeke azt kívánja, hogy az egyént minél zökkenőmentesebben beillesszék az új státusba.
 7. Victor Turner (1997:54) kiemeli a *liminalitás* fegyelmező funkciójának szerepét, amely nemcsak a magas státussal rendelkezők szabályozására igaz, hanem az általunk vizsgált rítus jelöltjeire is.

IRODALOM

AGAR, MICHAEL

1996 *The Professional Stranger*. San Diego: Academic Press.

FEJŐS ZOLTÁN

1979 Az átmeneti rítusok. Arnold van Gennep elméletének vázlatja. *Ethnographia* 90(3):406–414.

FISKE, SHIRLEY

1975 *Pigskin Review: An American Initiation*. In *The Nacirema*. Michael A. Rynkiewich – James P. Spradley, eds. 55–68. Boston: Little, Brown, and Co.

HAMILTON, MALCOM B.

1998 *Vallás, ember, társadalom. Elméleti és összehasonlító vallásszociológia*. Budapest: AduPrint.

LEACH, EDMUND

1976 *Culture and Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.

MCCLAFFERTY, ERIC

1982 *Rites of Passages on an American High School Swim Team*. In *Researching American Culture: A Guide for Student Anthropologist*. Phillip Kottak, ed. 199–209. Ann Arbor: University of Michigan.

NIEDERMÜLLER PÉTER

1983 *Az akció mítosza*. In *Lakodalom*. Novák László – Ujváry Zoltán, szerk. 409–417. Debrecen: Kosuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék.

PENTIKÄIEN, JUHA

1981 The Symbolism of Liminality. *Studia Fennica* 26:154–165.

TURNER, VICTOR

1967 *The Forest of Symbols*. Ithaca: Cornell University Press.

1997 Liminalitás és communitas. *In* *Politikai antropológia*. Zentai Violetta, szerk. 51–63. Budapest: Osiris – Láthatatlan Kollégium.

LÁSZLÓ MÓD

Initiation. The symbols of liminality by a waterpolo team in Szeged

Many anthropologist have already delt with the problem of rites of passage. These studies mostly were based on fieldwork and research in non-literate societies. The theoretical assumptions of Arnold van Gennep and Victor Turner can be used to interpret the modern forms of rites of passage. This paper will examine one type of initiation ritual on the basis of fieldwork in a waterpolo team with Victor Turner's discussion of liminality and its symbolism. The function of the ritual's liminal acts is to socialize new members to the expectations and values of the community. Thus the ritual's aim is to minimize the problems caused by entering of the persons, who will be members of the community after the participation in the rite.